Għar-Knisja ta' S. Ġwann fid-Deżert

L-GĦERIEN-KNEJJES TA' SAN ĠWANN U L-VIŻITAZZJONI F'AIN KAREM

Noel Muscat ofm

Għerien-Knejjes fl-Art Imqaddsa (III)

Fl-Evanġelju tiegħu San Luqa jiddeskrivi kif Marija, wara li l-Arkanġlu Gabriel ħabbrilha t-twelid ta' Ġesù u tgħarrfilha li qaribitha Eliżabetta kienet tqila, "qamet u marret tħaffef lejn l-għoljiet f'belt tal-Lhudija, daħlet fid-dar ta' Żakkarija u sellmet lil Eliżabetta" (Lq 1,39-40).

Ir-raħal ta' Ain Karem u r-rabta tiegħu ma' S. Ġwann Battista

Il-post li fih kienet tgħix Eliżabetta kien jiġi ndikat mill-pellegrini fis-6 seklu xi 8 kilometri barra Ġerusalemm. Fis-seklu 8 il-Lezzjunarju Gregorjan isemmi li kien hemm knisja fid-dar ta' Eliżabetta fir-raħal ta' *Encharim* (Ain Karem). Fis-seklu 10 Eutychius isemmi knisja ta' Żakkarija. Din x'aktarx tirreferi għall-knisja li tfakkar it-twelid ta' San Ġwann.

L-ewwel deskrizzjoni li għandna tad-dar ta' Żakkarija, fejn twieled Ġwanni l-Battista, hi dik tal-Abati Danjel fi żmien il-Kruċjati (1106-1108): "F'dan il-post inbniet knisja għolja. Fuq ix-xellug int u tidħol fil-knisja hemm għar ċkejken li fih altar. F'dan l-għar twieled Ġwanni l-Prekursur."

Fit-28 ta' Settembru 1110 ir-re Kruċjat Baldovino I offra żewġ irħula qrib Ġerusalemm, dawk ta' Bait Safafa u Montana (Ain Karem) lill-Kavallieri Ospitalieri (ta' San Ġwann). Minn dak iż-żmien ir-raħal ta' *Montana* beda jiġi identifikat ma' Ain Karem u l-knisja bdiet tissejjaħ San Ġwann *in Montana* (*montana Judaeae*), tradizzjoni li tmur lura għal San Ġilormu li ttraduċa l-espressjoni griega εἰς τὴν ὀρεινὴν (*eis tèn oreinèn*) bil-latin *in montana*, u applikaha għaż-żona partikulari tal-għoljiet barra Ġerusalemm fejn tinsab Ain Karem. Fl-1175 Teodorico jirreferi għall-post bħala San Ġwann *Silvestris* (fil-boskijiet).

Fl-1166 ir-re Amalric ikkonferma lill-abati u l-kanoniċi tat-*Templum Domini* ta' Ġerusalemm il-proprjetà tad-dwieli

Ir-raħal ta' Ain Karem

u d-dar ta' San Ġwann. Il-kanoniċi tat-*Templum Domini*, il-koppla tal-blata fuq l-ispjanata tat-Tempju (li l-Kruċjati kienu ħadu mill-Musulmani u bidluha fi knisja) kienu l-Kanoniċi Regolari ta' Santu Wistin, li allura x'aktarx li kienu juffiċjaw il-knisja ta' Ain Karem.

Fl-1185 ir-raħeb Grieg Ġwann Phocas jiddeskrivi l-knisja bħala mibnija fuq l-għar li fih twieled il-Battista. Fl-1187 Saladin ħa din il-knisja f'idejh wara li keċċa lill-Kruċjati minn Ġerusalemm. Fis-seklu 14 insibu xi riferimenti minn pellegrini li kienu jżuru Ain Karem, li jsemmu ż-żewġ knejjes, jiġifieri dik tat-twelid tal-Prekursur u dik ta' Santa Eliżabetta (il-Viżitazzjoni), marbutin rispettivament mal-kantiċi evanġeliċi tal-*Benedictus* u l-*Magnificat*.

Fl-1335 Giacomo di Verona jikteb li r-raħal kien f'idejn is-Saraċini, u li wieħed ried jinżel 20 tarġa biex jasal fl-għar li fih hemm l-altar li jimmarka l-post tat-twelid tal-Battista.

Fl-1346-50 il-pellegrin Franġiskan Nicolò da Poggibonsi jikteb: "Meta tinżel issib il-monasteru fuq ħotba żgħira fil-wied. Fih ħafna binjiet li fihom joqogħdu ħafna Saraċini krudili u ħżiena. Ġewwa hemm knisja sabiħa, li għaliha titla' minn erba' tarġiet. F'nofs il-knisja, fuq ix-xellug tal-altar, hemm bieb li jdaħħlek f'kappella; ġewwanett fil-kappella hemm abside li fiha blata li fuqha ssir il-Quddiesa. Taħt il-blata, ġewwa l-abside, hemm ġebla bajda, u hu f'dak il-post li Eliżabetta welldet lil San Ġwann Battista."

Lejn tmiem is-seklu 14 l-insara ma setgħux iżuru l-knisja, għax kienet saret stalla. Imma mill-pellegrin Russu Grethenios nafu li, għalkemm il-knisja kienet abbandunata, il-patrijarka Grieg kien jiġi kull sena biex jiċċelebra l-festa tat-twelid ta' San Ġwann fl-24 ta' Ġunju.

Francesco Suriano jgħidilna li fl-1485 il-Franġiskani kien irnexxielhom jixtru l-kappella tat-twelid tal-Battista u dawwruha b'ħajt, u darba fis-sena kienu jiġi jiċċelebraw il-Quddiesa nhar jum il-festa tat-twelid tal-Prekursur. Fl-1480-83 Felix Faber jiddeskrivi l-knisja bħala twila, bil-volta u għadha mpittra, filwaqt li Suriano jikkonferma li ma kinetx iġġarrfet.

Kien biss fid-29 ta' April 1621 li l-Kustodju Patri Tommaso Obicini da Novara rnexxielu jakkwista l-permess mill-Qâdi ta' Ġerusalemm biex jirrestawra l-knisja kif kienet oriġinarjament u jħalli hemmhekk tliet Franġiskani biex juffiċjawha. Il-prokuratur tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa, li ħadem biex jiġi akkwistat dan is-santwarju f'dak iż-żmien kien Patri Michele Albino, Franġiskan Malti.

Fl-1626 il-Franġiskan Francesco Quaresmi jikteb: "il-post tat-Twelid ta' San Ġwann instab li kien miksi bl-irħam, u fiċ-ċentru tnaqqxet stilla bħal dik li hemm fil-post tat-Twelid tal-Mulej f'Betleħem: l-art kienet kollha mużajkata." F'dan iż-żmien, iżda, l-knisja kienet diġà reġgħet waqgħet lura f'idejn il-proprjetarji Musulmani u reġgħet inbidlet fi stalla. Imma fl-1673, wara l-intervent tal-ambaxxatur Franċiż quddiem is-Sultan Tork f'Kostantinopli, il-knisja reġgħet ingħatat lill-Franġiskani. Kellha bżonn restawr għax parti mis-saqaf kien sfrondat, imma fl-1674 il-Kustodju Patri Claudio di Lodi ħa l-pussess formali tagħha f'isem il-Kustodja tal-Art Imqaddsa fid-29 ta' April.

Il-pellegrini li żaru l-knisja jiddeskrivuha bħala knisja li għandha volta u koppla sabiħa fuq tambur ottagonali li minnha jidħol id-dawl, u li fuq ix-xellug hemm kappella mħaffra fil-blat li fiha altar u li tinżel fiha bit-tarġ. Għalkemm l-inkwiet mal-ex-proprjetarji Musulmani kompla għal xi seklu ieħor, bejn l-1694 u l-1697 il-Franġiskani rrestawraw il-knisja u bdew

joqogħdu fil-kunvent b'mod stabbli. Kien f'dan iż-żmien li l-għar-knisja tat-Twelid tal-Prekursur ġie miksi bl-irħam kif għadu jidher sal-lum. L-altar tal-kripta li naraw illum tqiegħed fl-1857. Matul is-seklu 19 saru diversi xogħlijiet ta' restawr fil-knisja.

L-Għar-Knisja tat-Twelid tal-Battista

L-Għar-Knisja jissemma għall-ewwel darba mill-Abati Danjel fl-1106-08. Hu għar forma ovali, maqtugħ fil-blat, twil 5 metri u wiesa' 4 metri, u 3.2 metri għoli. Is-saqaf tiegħu forma ta' koppla, li fih antikament kien hemm fetħa. Jinsab fuq it-tramuntana tal-abside tal-knisja prinċipali ta' San Ġwann *in Montana*, u tasal għalih min-navata tat-tramuntana tal-knisja li twasslek għal taraġ tar-rħam li jinżel fl-għar. Qrib il-bidu tat-taraġ, fuq il-ħajt tax-xellug, tinnota diversi oqbra Biżantini mħaffrin fil-blat, li huma indikazzjoni tal-kult li dan il-post kien igawdi sa mill-qedem. L-art tal-għar hi pavimentata minn tesseri rettangolari ta' stil Cosmatesque medjevali. L-għar jinsab xi 1.2 metri taħt il-livell tal-knisja. Fih altar mal-ħajt tal-abside li jmur lura għal wara l-1673, u li taħtu hemm stilla tar-rħam li timmarka l-post tat-Twelid ta' San Ġwann Battista, *Hic Præcursor Domini Natus Est*, fuq l-istess stil tal-istilla

Għar-Knisja tat-Twelid ta' S. Ġwann, Ain Karem

Altar fuq il-post tat-Twelid ta' S. Ġwann Battista

li timmarka l-post tat-Twelid ta' Ġesù f'Betleħem. L-arkeoloġi Franġiskani Bellarmino Bagatti u Eugenio Alliata jikkonkludu li l-għamla tal-għar u l-fatt li kellu fetħa fis-saqaf jindika li oriġinarjament seta' kien xi silo jew ġiebja. Hu x'inhu, l-għar hu ħafna eqdem mill-knisja. Fl-1480 Felix Faber jinnota li kien ra xi pitturi fl-għar, imma dawn illum għebu għal kollox.

Il-fatt li dan il-post kellu kult sa mill-qedem jidher ukoll mill-fdalijiet Biżantini li nstabu taħt il-knisja attwali. Taħt il-portiku li żdied mal-faċċata, li hi għolja sewwa mill-pjazza ta' quddiemha, saru skavi minn P. Sylvester Saller fl-1941-42, u nstabet kripta forma ta' kappella rettangolari, xi 14-il-metru twila u ħdax-il metru wiesgħa, li għandha abside fuq ix-xaqliba tal-lvant, li tikkorrispondi għal pożizzjoni taħt il-bieb prinċipali tal-knisja. L-abside kellha fiha żewġ oqbra Biżantini, u fiha wkoll mużajk bil-kliem Grieg χαιρετώ μάρτυρες του Θεού (*chairetó mártyres tou Theoú*), "Sliem għalikom, martri ta' Alla." Dan jindika li din il-kappella kienet isservi bħala *martyrium* jew kappella ta' tifkira. Fuq in-nofsinhar tal-kripta kien hemm ukoll bażilika Biżantina b'abside semi-ċirkulari u mużajċi li jmorru lura għas-sekli 5-6.

Il-Knisja-Għar tal-Viżitazzjoni u ta' San Ġwann fid-Deżert

L-istorja dwar kif it-tfajjel Ġwanni l-Battista ħarab mill-qilla tal-persekuzzjoni ta' Erodi meta dan qatel it-Trabi Innoċenti, ħakmet is-sensibilità tal-kittieba Kristjani tal-qedem. Il-kitba apokrifa Psewdo-Vanġelu ta' Ġakbu ta' nofs it-tieni seklu tgħid li Eliżabetta ħarbet bit-tfajjel Ġwanni lejn l-għoljiet u talbet il-protezzjoni ta' Alla. Dak il-ħin il-blat infetaħ biex laqa' fih lill-omm u lit-tarbija f'għar u ħbiehom mis-suldati ta' Erodi. Għaldaqstant f'epoka Biżantina dan l-għar ġie assoċjat mal-post li fih inħbiet Eliżabetta maċ-ċkejken Ġwann fid-"deżert", jew post imwarrab, fejn Ġwanni mbagħad kiber. Dan il-post hu indikat qrib ir-raħal Lhudi ta' Even Sappir, fuq in-Nahal Sorek (Wied ta' Sorek), xi 3 kilometri bogħod minn Ain Karem. Imma t-tradizzjoni rabtitu wkoll mal-knisja-għar jew kripta li hemm illum taħt il-knisja tal-Viżitazzjoni tal-Verġni Marija, fuq l-għolja faċċata tar-raħal ta' Ain Karem, hekk li x-xhieda antiki tal-fatt tal-ħarba ta' San Ġwann u Eliżabetta mhumiex dejjem ċari dwar liema miż-żewġ postijiet ikunu jirreferu għalih.

Fis-seklu 12 l-Abati Danjel jikteb: "F'dak il-post wieħed jista' jara l-blata sal-ġurnata tal-lum. Fuq dak il-post inbniet knisja ċkejkna, u taħt din il-knisja hemm għar żgħir u knisja oħra mibnija mal-għar quddiemha. F'dan l-għar inixxi ilma tajjeb ħafna, u Eliżabetta u Ġwanni kienu jixorbu dan l-ilma meta kienu jgħixu fl-għar fuq il-muntanja mħarsin mill-anġlu sal-mewt ta' Erodi. U din il-muntanja hi kbira u hi miksija bil-boskijiet u bil-widien mimlijin siġar."

Fl-1169 kienet twaqqfet l-abbazija ta' San Ġwann fil-Bosk (*in nemore*), li kienet dipendenti mill-abbazija Ċisterċensi ta' Belmont fil-Kontea ta' Tripli fil-Libanu.

Fl-1185 il-Grieg Ġwann Phocas isemmi dan l-għar, imma mhux il-knisja. Wara l-1187 l-post ma jissemmiex aktar, għax dik is-sena l-Kruċjati kienu tilfu Ġerusalemm, u jidher li dan is-santwarju kien ġie abbandunat. Ġer

Fl-1330 Antonio di Cremona jikteb: "Mhux bogħod mid-dar ta' Żakkarija, fuq ix-xaqliba tal-muntanja u mdawwar bis-siġar tal-bosk, hemm il-post li fih Santa Eliżabetta marret tinħeba ma' San Ġwann il-Battista."

Giacomo di Verona, fl-istess żmien, jikteb li dik il-knisja kienet marbuta mal-monasteru li fih kienu jgħixu rħieb Armeni, u li fil-knisja kien hemm 30 tarġa li kienu jniżżluk f'għar li fih kien hemm altar; dan kien il-post

li fih Santa Elizabetta kienet tiġi titlob u fejn baqgħet sa ma twieled Ġwanni l-Battista. Dan ir-riferiment jindika din il-knisja bħala dik tal-Viżitazzjoni, fuq id-deskrizzjoni li jagħtina San Luqa 1,24-25: "Xi żmien wara, martu Elizabetta nisslet fil-ġuf, u għal ħames xhur sħaħ fittxet li tinħeba min-nies, għax bdiet tgħid: 'Hekk għamel miegħi l-Mulej, li għoġbu jneħħili minn fuqi l-għajb li kelli quddiem in-nies!'"

Deskrizzjoni dettaljata tal-knisja jagħtihielna l-pellegrin Nicolò de Martoni, li kien mar l-Art Imqaddsa fl-1394 u fil-vjaġġ tiegħu kien ukoll waqaf Malta u Għawdex. Hu jgħid: "Tidher hemmhekk binja kbira, bħal kastell; imma kollox hu meqrud ħlief kappella li tinsab taħt volta li darba kienet kappella sabiħa, imma li minnha issa fadal biss żewġ ħitan ... Fuq il-lemin tal-kappella hemm fetħa f'xaqq fil-muntanja. Meta San Ġwann kien jaf li l-Innoċenti kienu qed jiġu maqtulin minn Erodi, hu ordna lill-muntanja biex tinfetaħ, u hemmhekk inħeba hu flimkien ma' Innoċenti oħrajn." Varjant ieħor tal-istorja li kull darba tirrepeti ruħha kemm fil-kripta-għar tal-Viżitazzjoni (li għalih qed jirreferi dan it-test) kif ukoll fl-għar tal-eremitaġġ ta' San Ġwann fid-Deżert, magħruf ukoll bl-isem ta' Ain al-Habis (l-Għajn tar-raħeb).

Knisja tal-Viżitazzjoni Ain Karem

Lejn is-seklu 14 din il-kripta-għar bdiet tiġi assoċjata mal-misteru tal-Viżitazzjoni u ċ-ċirkonċiżjoni ta' San Ġwann Battista, u hemmhekk il-pellegrini kienu jkantaw il-*Magnificat* u l-*Benedictus*.

Maż-żmien din il-kripta-għar ġiet okkupata mill-Għarab, u meta Felix Faber talab biex jidħol jaraha fl-1480-83 kellu jħallas il-flus lill-familja Għarbija li kienet okkupatha.

Fl-1485 il-Franġiskan Francesco Suriano jikteb: "Hemmhekk kien hemm knisja sabiħa u magħha monasteru, imma issa tinsab imġarrfa. Imma għad hemm l-altar maġġur wieqaf li fuqu tiġi ċċelebrata l-quddiesa f'ċerti festi. Id-dar saret knisja imma meta kont jien Gwardjan (Ġerusalemm) iġġarrfet u ma reġgħetx inbniet."

Kif għamlu fil-każ tal-għar-knisja tat-Twelid tal-Battista, fl-1679 il-Franġiskani rnexxielhom jakkwistaw ukoll din il-kripta u bnew il-volta ta' taħt il-knisja li kienet iġġarfet. Maż-żmien

L-Għar-Knisja ta' S. Ġwann fid-Deżert, Ain Karem

il-Franġiskani tal-Art Imqaddsa rnexxielhom jibnu l-kunvent fuq il-fdalijiet Kruċjati. Fl-1891 bnew kampnar u wara li P. Bellarmino Bagatti għamel l-iskavi fl-1938 ġiet mibnija l-knisja superjuri fuq il-kripta-għar fuq id-disinn tal-arkitett Antonio Barluzzi.

Fil-każ tal-għar-knisja ta' San Ġwann fid-Deżert, fejn il-Franġiskani ilhom preżenti mill-1922, għandna xhieda ta' pellegrini medjevali l-aktar dwar l-għajn tal-ilma ġieri li tat l-isem lil dan il-post u li tnixxi fuq l-għar-kripta, li hu wkoll assoċjat mat-tradizzjoni li Eliżabetta staħbiet hemmhekk maċ-ċkejken Ġwanni fil-persekuzzjoni ta' Erodi.

Francesco Suriano jsemmi din in-nixxiegħa u jgħid ukoll li kien hemm fdalijiet ta' monasteru abbandunat. It-tifkira ta' Santa Eliżabetta f'dan il-post tiġi indikata wkoll f'binja forma ta' torri li hemm ftit 'il fuq mill-eremitaġġ Franġiskan, u li fiha kappella ddedikata lil Santa Eliżabetta u qabar tal-epoka Kruċjata li jissejjaħ "il-qabar ta' Eliżabetta," għax it-tradizzjoni tgħid li Eliżabetta mietet hawnhekk waqt li Ġwanni kien qed iħejji ruħu għall-ministeru profetiku tiegħu. Minn studju li sar fuq il-ġebel ta' dan it-torri jidher li l-binja hi Kruċjata, imma x'aktarx hemm ukoll ġebel li jmur lura għall-epoka Biżantina.

L-għar-kripta jinsab taħt il-kunventin Franġiskan u fuqu hemm ukoll knisja. Titla' għalih minn maġenb il-vaska li timtela bl-ilma tan-nixxiegħa ta' Ain al-Habis. Hu għar ċkejken li fih hemm ukoll l-istess formazzjoni fil-blat li nsibu fl-għar-kripta tal-Viżitazzjoni, jiġifieri l-fetħa fil-blat li tiġi assoċjata mal-fatt mirakoluż meta Eliżabetta marret tinħeba bit-tfajjel Ġwanni waqt il-persekuzzjoni ta' Erodi. Fuq l-altar żgħir tal-għar hemm rappreżentazzjoni reċenti ta' Eliżbetta bit-tfajjel Ġwanni l-Battista li saret mill-artist Malti Nathanael Theuma li għadda xi żmien f'dan l-eremitaġġ.

Ta' min iżid li t-tradizzjoni tal-Innoċenti maqtula minn Erodi hi ħajja fiż-żona ta' Ain Karem, li mhijiex daqstant bogħod minn Betleħem. Fil-fatt San Mattew 2,16 jgħid li: "Erodi mbagħad, meta ra li l-maġi kienu daħku bih, nkorla bis-sħiħ, u bagħat joqtol f'Betlehem u fl-inħawi kollha tagħha lit-tfal subien kollha ta' minn sentejn 'l isfel, skont iż-żmien li sar jaf mingħand il-maġi." Il-fatt li ma' Betleħem jissemma wkoll ir-reġjun ta' madwarha ċertament jinkludi wkoll ir-raħal ta' Ain Karem bit-tifkiriet kollha li semmejna, li kollha għandhom referenzi għal din il-ġrajja. Fil-każ ta' San Ġwann *in Montana* għandna l-iskrizzjoni li rajna li ssellem lill-"Martri ta' Alla", u li ġiet assoċjata mal-Innoċenti Martri (anke jekk, fil-fatt, x'aktarx tirreferi għall-Martri tal-persekuzzjoni tar-rivoluzzjoni Samaritana tas-sena 529). Fil-każ tal-għerien-kripta tal-Viżitazzjoni u ta' San Ġwann fid-Deżert għandna l-fetħa fil-muntanja u l-blata mħaffra li mill-ġdid tfakkar l-istess ġrajja tat-tfulija tal-Battista, f'dawn iż-żewġ postijiet mal-ġenb tal-muntanja ta' Ain Karem li antikament kienu t-tnejn marbutin mal-figura ta' San Ġwann "fil-Boskijiet" u "fid-Deżert."

Billi hemm tliet postijiet li, f'distanza qasira, jfakkru kważi l-istess ġrajja, tajjeb li nippruvaw nispjegaw b'aktar dettall id-differenzi bejniethom billi, kif rajna, ix-xhieda tal-qedem ta' spiss ħawdu t-tifkira f'post jew f'ieħor u ma kinux dejjem ċari fid-deskrizzjoni.

It-tradizzjoni dwar il-Battista fil-Protovanġelu ta' Ġakbu

Il-Protovanġelu ta' Ġakbu hu kitba apokrifa bil-Grieg li ġiet miktuba bejn is-snin 140-170 tal-era Kristjana. L-iskop tiegħu hu li jipprovdi żviluppi fuq ir-rakkonti tat-tfulija ta' Ġesù li nsibu fl-ewwel żewġ kapitli tal-Vanġeli ta' Mattew u Luqa, u jieqaf l-aktar dwar il-fatti bejn it-twelid ta' Marija u t-twelid ta' Ġesù, bl-iskop li jkun l-eqdem kitba Kristjana li tiddefendi l-verġinità ta' Marija. L-awtur hu indikat bħala "Ġakbu, ħu l-Mulej", jew Ġakbu l-Ġust, li ġie martirizzat fis-sena 62 u li kien il-kap tal-Knisja-Omm ta' Ġerusalemm (l-ewwel Isqof ta' Ġerusalemm). Bħal ħafna kitbiet oħrajn apokrifi din hi biss attribuzzjoni lill- kittieb li kellu awtorità fil-komunità Kristjana ta' Ġerusalemm. Fil-kuntest tat-tradizzjoni dwar Ġwanni l-Battista fil-Vanġeli tat-tfulija ta' Ġesù, il-Protovanġelu ta' Ġakbu wkoll jagħtina ħjiel interessanti lejn it-tmiem. Hu dan il-ħjiel li aħna sejrin nippreżentaw biex nifhmu aħjar dak li għidna dwar l-għerien-knejjes li f'Ain Karem ifakkru lill-Battista u

t-tfulija tiegħu. Inġibu, qabel xejn, is-siltiet minn dan il-Protovanġelu ta' Ġakbu (kapitli 22-24):

"Meta Erodi ntebaħ li l-Maġi kienu daħqu bih, inkorla bis-sħiħ u bagħat is-suldati tiegħu u qalilhom: 'Oqtlu t-tfal kollha ta' minn sentejn 'l isfel.'

Marija, meta semgħet li t-tfal kienu qed jiġu massakrati, ħadet lit-tfajjel (Ġesù), fisqietu u medditu f'maxtura tal-barrin. Eliżabetta wkoll, meta semgħet li kienu qed ifittxu lil Ġwanni, qabditu u telgħet bih fuq il-muntanja. Hi bdiet tħares madwarha biex issib fejn tista' taħbih, imma ma kien hemm l-ebda post li fih setgħet tinħeba. Eliżabetta, għaldaqstant, bdiet tibki u titlob b'leħen għoli: 'Muntanja ta' Alla, ilqa' lil omm u lil binha.' Dak il-ħin stess il-muntanja nferqet u laqgħethom ġo fiha. U deher quddiemhom dawl, għax Anġlu tal-Mulej kien niżel magħhom biex iħarishom.

Sadanittant Erodi kien ifittex lil Ġwanni, u bagħat xi qaddejja għand Żakkarija biex jgħidulu: 'Fejn mort taħbi lil ibnek?' Hu weġibhom: 'Jiena uffiċjal pubbliku ta' Alla u ngħix il-ħin kollu fit-tempju tal-Mulej. Jien ma nafx fejn jinsab ibni.' Il-qaddejja marru lura biex jinfurmaw lil Erodi. Dan xegħel bil-għadab u qalilhom: 'Dak hu ibnu li se jsaltan fuq Israel!' Għaldaqstant reġa' bagħathom biex jgħidulu: 'Għidilna l-verità: fejn hu ibnek? Taf tajjeb li jiena nista' nitħallas b'demmek.' Żakkarija wieġeb: 'Jekk inti xxerred demmi, jiena nsir xhud (martri) ta' Alla. L-ispirtu tiegħi jiġi milqugħ mis-Sid, għaliex inti tkun xerridt demm bla ħtija fil-vestibolu tat-tempju tal-Mulej.' Malli telgħet ix-xemx Żakkarija ġie maqtul. Ulied Israel ma kinux jafu li hu kien ġie maqtul.

Fil-ħin tat-talb, is-saċerdoti ħarġu barra, imma Żakkarija ma ġiex jilqagħhom, kif kien soltu jagħmel, bil-barka tiegħu. Is-saċerdoti baqgħu jistennew lil Żakkarija biex miegħu jitolbu u jagħtu glorja lill-Aktar Għoli. Imma, billi l-ħin kien għamel sewwa, kulħadd qabdu biża'. Wieħed minnhom għamel kuraġġ, daħal ġewwa u ħdejn l-altar ra d-demm magħqud u sema' leħen jgħid: 'Żakkarija ġie maqtul! Id-demm tiegħu mhux se jitħassar sa ma l-vendetta tilħaq lil min qatlu.' Malli sema' dan il-kliem beda jibża', u ħareġ barra biex javża b'kollox lis-saċerdoti. Dawn għamlu kuraġġ, daħlu u raw dak li kien ġara: sat-travi tat-tempju bdew jibku, u huma ċarrtu ħwejjiġhom minn fuq sa isfel. Ma sabux lil ġismu, imma sabu lil demmu li kien magħqud. Mimlijin bil-biża', ħarġu biex iħabbru lill-poplu li Żakkarija kien ġie maqtul. It-tribujiet kollha tal-poplu saru jafu b'din il-ġrajja, u bkew u għamlu luttu fuqu għal tlitt ijiem u tlitt iljieli. Wara t-tlitt ijiem, is-saċerdoti ddiskutew flimkien lil min se jqiegħdu f'postu, u x-xorti waqgħet fuq Xmun. Fil-fatt dan kien ġie avżat mill-Ispirtu s-Santu li ma kellux jara l-mewt qabel ma jara lil Kristu fil-ġisem tiegħu."

Ir-rabta tal-għerien-knejjes ta' Ain Karem mal-fatt rakkontat fil-Protovanġelu ta' Ġakbu

Bħalma jiġri ta' spiss fil-kitbiet apokrifi, fatti storiċi li nsibuhom fl-Iskrittura jiġu żviluppati fi stejjer oħrajn marbutin magħhom, li twieldu fis-sensibilità tal-ewwel komunitajiet Lhud-Kristjani tal-Palestina. F'dan ir-rakkont tal-Protovanġelu ta' Ġakbu għandna elementi oriġinali ta' din il-kitba apokrifa li jitħalltu mal-Vanġeli tat-tfulija ta' Ġesù u ma' fatti oħrajn bibliċi.

Ir-riferiment għall-ġrajja tal-Maġi li jitilqu lura lejn pajjiżhom minn triq oħra biex jevitaw li jiltaqgħu ma' Erodi nafuha diġà minn San Mattew 2,12. Kienet din il-ħarba tal-Maġi li wasslet lil Erodi biex jiddeċiedi li joqtol it-tfal subien kollha ta' Betleħem u tal-inħawi ta' madwarha li kellhom minn sentejn 'l isfel. Hu hawnhekk li niltaqgħu mat-tradizzjoni apokrifa marbuta mal-għerien-knejjes ta' Ain Karem.

Għidna kif Ain Karem tidħol fir-raġġ ta' distanza possibbli minn Betleħem biex tikkwalifikaha bħala wieħed mill-irħula "fl-inħawi" ta' Betleħem. Ir-rakkont apokrifu juri kif Elizabetta ħarbet biċ-ċkejken Ġwanni mir-raħal tagħha "lejn il-muntanji." Din hi espressjoni li tirreferi tajjeb għar-reġjun tal-"għoljiet tal-Lhudija" li minnhom jitkellem San Luqa. L-istorja ta' Elizabetta li titlob l-għajnuna ta' Alla biex tkun tista' tinħeba bit-tifel mill-qilla ta' Erodi tintrabat mal-fatt li l-muntanja fetħet post kenni li fih Elizabetta setgħet tinħeba. Post kenni li ċertament jirreferi għal għar, li bihom il-Lhudija hi mimlija fil-ħafna għoljiet tagħha. Huma tnejn l-għerien li rajna li ntrabtu ma' din il-ġrajja u li saru għerien-knejjes tar-rifuġju ta' Elizabetta u Ġwanni l-Battista. L-għar-knisja li llum hu l-kripta tal-knisja tal-Viżitazzjoni fuq Ain Karem hu ċertament l-aktar wieħed dokumentat u x'aktarx l-aktar wieħed loġiku, billi jinsab biss ftit passi barra mir-raħal ta' Ain Karem imma moħbi biżżejjed fil-bosk tal-għolja biex jitqies bħala post ta' rifuġju. Ta' min jgħid, iżda, li t-tradizzjoni li torbot ma' din il-kripta l-fatt ta' Elizabetta li taħrab ma' Ġwanni x'aktarx li saret aktar popolari meta bdiet tintesa t-tifkira tal-post l-ieħor, jiġifieri Ain al-Habis, jew San Ġwann fid-Deżert, li jinsab fuq l-istess xaqliba tal-għoljiet imma aktar bogħod, xi 3 kilometri barra Ain Karem, proprju fuq in-Nahal (jew Wadi) Sorek. Dan il-post ukoll iħares għar ċkejken li, mix-xeħta kien post ta' kult sa minn żmien il-Biżantini. Il-preżenza tan-nixxiegħa u l-isem tagħha (Għajn ir-raħeb) huma prova li dan il-post kienu jgħixu fih l-irħieb u li l-għar kien meqjus bħala l-post li fih inħbiet Elizabetta. Meta dan l-għar-knisja sar aktar diffiċli li wieħed iżuru minħabba d-distanza tiegħu minn ċentri abitati, kienet naturali li t-tradizzjoni ta' Elizabetta li tinħeba tiġi kkonċentrata fl-għar-kripta tal-knisja tal-Viżitazzjoni. L-istess blata li tiġi venerata fil-kripta, li turi l-fetħa naturali li fiha nħbiet Elizabetta, jista' jkun li, b'xi mod, tikkorrispondi għall-fetħa simili li hemm fl-għar-knisja ta' San Ġwann fid-Deżert.

Kripta tal-Viżitazzjoni, Ain Karem

Id-differenza bejn iż-żewġ postijiet tikkonsisti fil-fatt li, filwaqt li fil-każ tal-knisja tal-Viżitazzjoni, il-ġrajja mfakkra mill-Protovanġelu ta' Ġakbu tieqaf mal-mument li fih Elizabetta sabet kenn ma' Ġwanni, fil-każ ta' San Ġwann fid-Deżert it-tradizzjoni tkompli bis-soġġorn ta' Elizabetta u Ġwanni flimkien għal bosta snin, almenu sal-mewt ta' Elizabetta. L-indikazzjoni tal-"qabar" ta' Elizabetta fil-kappella tat-torri-binja Kruċjata ftit distanza fuq l-għar, ikompli jsostni din it-tradizzjoni, u l-fatt li Ġwanni qagħad f'dan il-post biex ħejja ruħu għall-ministeru profetiku tiegħu.

Il-kumplament tal-istorja apokrifa jikkonċerna lil Żakkarija u l-"martirju" tiegħu. Hu jikkonferma dak li għidna fuq Elizabetta li tibqa' tgħix ma' binha Ġwanni u li tidher allura li kienet armla, imma fl-istess ħin hu fatt li hu għal kollox apokrifu għax mibni fuq immaġinazzjoni spiritwali li ssib l-għeruq tagħha fl-Iskrittura. Nafu li l-isem

Żakkarija fil-Bibbja jirreferi għal diversi pesunaġġi, li xi kultant ġew imħalltin wieħed mal-ieħor.

Mattew 13,33-35 iqiegħed dawn il-kelmiet fuq fomm Ġesù: "Ja sriep u nisel il-lifgħat, kif se taħarbu mill-kundanna tal-infern? Jien għalhekk nibgħatilkom profeti u għorrief u kittieba, li xi wħud minnhom toqtluhom u ssallbuhom, u oħrajn issawtuhom fis-sinagogi tagħkom u tippersegwitawhom minn belt għal oħra, ħalli b'hekk taqa' fuqkom il-ħtija tad-demm tal-ġusti kollha li xtered fuq l-art, ibda minn demm Abel il-ġust sa demm Żakkarija bin Barakija, li intom qtiltuh bejn is-Santwarju u l-altar."

Ġesù hawnhekk jirreferi għall-qtil tas-saċerdot Żakkarija bin Ġeħojada fit-2 Ktieb tal-Kronaki 24,20-22: "Mbagħad l-ispirtu ta' Alla mela ruħ Żakkarija, bin il-qassis Ġeħojada, u qam f'nofs il-poplu u kellimhom hekk: 'Dan jgħid Alla: Għala qegħdin tiksru l-kmandamenti tal-Mulej? Għalhekk ma tistgħux issibu riżq. Intom tlaqtu lill-Mulej, u hu telaq lilkom.' Iżda huma ftiehmu bejniethom, u bl-ordni tas-sultan ħaġġruh fil-bitħa tat-tempju tal-Mulej. Is-sultan Ġowas nesa l-ġid li Ġeħojada, missier Żakkarija, kien għamel miegħu, qatillu lil ibnu li, hu u jmut, qal: 'Ħa jara l-Mulej, u jitlob il-kont hu.'"

Din il-figura tas-saċerdot Żakkarija bin Ġeħojada ġiet imħallta ma' dik tal-Profeta Żakkarija bin Barakija, wieħed mill-profeti kittieba tat-Testment il-Qadim. U fil-każ tal-Protovanġelu ta' San Ġakbu għandna r-rakkont tal-martirju tas-saċerdot Żakkarija, missier Ġwanni l-Battista, li jiġi rakkontat fuq il-mudell tal-martirju tas-saċerdot Żakkarija bin Ġeħojada, u mqiegħed ukoll fil-kuntest tad-deskrizzjoni li Luqa 1,5-10 jagħti dwar Żakkarija, missier Ġwanni:" Fi żmien Erodi, sultan tal-Lhudija, kien hemm qassis jismu Żakkarija, mit-taqsima ta› Abija; martu, li kien jisimha Eliżabetta, kienet minn ulied Aron. It-tnejn kienu nies ġusti quddiem Alla u jimxu bla nuqqas ta' xejn skont il-preċetti u l-kmandamenti kollha tal-Mulej. Ulied ma kellhomx, għax Eliżabetta ma setax ikollha, u t-tnejn kienu mdaħħlin fiż-żmien. Mela ġara li Żakkarija kien qiegħed jaqdi dmiru ta' qassis quddiem Alla, għax kien imissha t-taqsima tiegħu, u, skont id-drawwa tal-liturġija, ntgħażel hu bix-xorti biex jidħol ġewwa fis-santwarju tal-Mulej ħalli jaħraq l-inċens. Waqt ir-rit tal-inċens, il-kotra kollha tal-poplu kienet qiegħda titlob barra." L-istorja tkompli bid-dehra tal-Arkanġlu Gabrijel li jħabbar lil Żakkarija t-twelid ta' Ġwanni l-Battista, bir-riżultat li Żakkarija jdum fit-tempju u n-nies jistennewh għal ħin twil sakemm ħareġ u ma setax ikellimhom.

Fuq kollox naraw kif il-Protovanġelu ta' Ġakbu jsegwi r-rakkont tal-Vanġelu tat-tfulija ta' Ġesù fil-verżjoni ta' San Luqa, għax bħala suċċessur ta' Żakkarija, maqtul minn Erodi, l-awtur idaħħal lil Xmun li jidher fl-episodju tal-Preżentazzjoni ta' Ġesù fit-Tempju.

Forsi meta wieħed jaqra dan ir-rakkont apokrifu jasal għall-konklużjoni li hu immaġinarju u li għalhekk anke t-tifkiriet qaddisa marbutin mat-tfulija ta' Ġwanni l-Battista fl-għerien-knejjes ta' Ain Karem ġew ivvintati mid-devozzjoni popolari. Imma dan kollu hu pjuttost prova tal-verità tal-fatti, għax il-kitbiet apokrifi twieldu fi ħdan il-komunità Lhudija-Kristjana ta' Ġerusalemm li kienet bniethom fuq ir-rakkonti veri tal-Vanġeli u tal-Iskrittura u indikat b'mod ċar id-diversi postijiet li setgħu kienu x-xhieda fiżiċi ta' dawn il-ġrajja.

Fil-każ tas-santwarji li hemm f'Ain Karem rajna li t-tradizzjoni hi antika sew, u ċertament tmur lura għall-ewwel sekli tal-era Kristjana. Ix-xhieda dokumentata li semmejna flimkien max-xhieda arkeoloġika ta' dawn l-għerien-knejjes hi l-bażi li fuqha nbniet it-tradizzjoni li rabtet lir-raħal pittoresk ta' Ain Karem mal-figura ta' San Ġwann Battista u

tal-ġenituri tiegħu Żakkarija u Eliżabetta. Il-Patrijiet Franġiskani tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa li għal sekli sħaħ ilhom iħarsu dawn it-tifkiriet qaddisa jixhdu għal dan il-kult antikissimu li, fil-Palestina dejjem beda minn postijet qaddisa mħaffrin fil-blat, f'għerien u knejjes trogloditiċi li huma parti sħiħa mill-kultura paleokristjana tal-baċin tal-Mediterran, li tagħha aħna wkoll nagħmlu parti.

Riferenzi

Dennis Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem. A Corpus*. Volume 1 A-K (excluding Acre and Jerusalem), Cambridge University Press 2008, pp. 24-26; 30-47; Heinrich Fürst - Gregor Geiger, *Terra Santa. La Guida della Custodia di Terra Santa*, Edizioni Terra Santa, Milano 2017, pp. 523-528; 530-532.